

Терещенко Г. М.

кандидат економічних наук, старший науковий співробітник, учений секретар ДНУ «Інститут освітньої аналітики», Київ, Україна, tganna@ukr.net

ОЦІНЮВАННЯ ПЕРЕВАГ ТА НЕДОЛІКІВ ФІНАНСУВАННЯ ЗДОБУТТЯ ВИЩОЇ ОСВІТИ ЧЕРЕЗ МЕХАНІЗМ КРЕДИТУВАННЯ ТА ГРАНТІВ НА НАВЧАННЯ СТУДЕНТІВ

Анотація. У статті порушено питання оцінювання переваг та недоліків фінансування здобуття вищої освіти через механізм кредитування та грантів на навчання студентів. Проаналізовано зарубіжний досвід кредитування здобуття вищої освіти, а також надання грантів. Зроблено висновок, що вирішувати питання плати за навчання слід диференційовано, зокрема гранти використовувати як заохочення талановитих студентів, кредити – як забезпечення можливості здобути вищу освіту кожному, хто цього прагне.

Ключові слова: вища освіта, бюджетне фінансування, кредитування вищої освіти, грант на навчання.

Табл. 1. Літ. 35.

JEL classification: H41, H52, I122, I123, I128.

Фінансове забезпечення здобуття вищої освіти не може бути виключно бюджетним у межах державного замовлення, особливо за умов дефіциту бюджетних коштів. У такому разі доцільно диверсифікувати джерела фінансування, зокрема через механізм кредитування. Водночас зменшення частки бюджетного фінансування здобуття вищої освіти не має перетворитись на неконтрольовану комерціалізацію освітньої діяльності. Надмірна комерціалізація надання освітніх послуг може унеможливити здобуття вищої освіти широкими верствами населення. Актуальний, на нашу думку, розвиток змішаних кредитних форм оплати навчання. При цьому держава має здійснювати активну сти-

мулюючу політику. Фактична відсутність дієвого кредитного механізму фінансування здобуття вищої освіти в Україні актуалізує пошук науково обґрунтованих шляхів розвитку освітнього кредиту.

Нині в системі вищої освіти України наявний дефіцит фінансових ресурсів для забезпечення ефективної діяльності вищих навчальних закладів, насамперед якісної підготовки фахівців для національної економіки. Брак бюджетних коштів для фінансування закладів освіти зумовлює потребу в пошуку нових механізмів фінансування. Наголосимо, що проблема фінансування вищої освіти є однією з актуальних економічних проблем усіх країн світу. Одним з дієвих механізмів фінансування здобуття вищої

освіти визначається кредит. З-поміж науковців та практиків тривалий час точаться дискусії щодо економічно обґрунтованих обсягів надання кредитів на освіту. Наприклад, представники різних партій (республіканці та демократи) у США дотримуються діаметрально протилежних точок зору щодо проблеми надання кредитів для здобуття вищої освіти. Зокрема, забезпечення сприятливих умов для прямого кредитування студентів зробили частиною передвибірчої платформи демократи.

Так само диверсифікацію джерел фінансування освіти (наприклад, залучення коштів студентів, запровадження освітнього кредитування, відкриття програм платної додаткової професійної освіти, здійснення наукових досліджень на замовлення) науковці визнають способом зменшення ресурсної залежності вищих навчальних закладів від держави [1].

Слід зауважити, що одним з основних інструментів фінансової підтримки студентів фактично в усіх сучасних системах фінансування вищої освіти є кредити на навчання, гранти та стипендії.

Науковці визначають сутність освітнього кредиту, зазначаючи, що в його основу покладено традиційні принципи кредитування [2], та визнаючи його природу як звичайного споживчого кредиту. Втім окремі науковці вирізняють також відмітні ознаки [3], і ми пристаємо до цієї думки. Отже, кредит на здобуття вищої освіти має мати передусім цільовий характер та за певних умов можливість застосування пільгового механізму повернення.

Водночас зазначимо, що у світовій практиці кредити на здобуття вищої

освіти різняться формами та схемами надання. Проте за економічною природою кредитування вищої освіти має ознаки споживчого кредиту з цільовим характером використання та, як правило, довгостроковий. У світовій практиці існують також механізми пільгового студентського кредитування як складової системи фінансування вищої освіти за умов змішаного фінансування в контексті диверсифікації джерел.

Зважаючи на значення освітніх кредитів, зауважимо, що таке кредитування має певні переваги для абітурієнтів та їх батьків, зокрема перенесення витрат з періодів низької платоспроможності до періодів стабільних доходів; перекладання витрат на навчання з батьків на студентів, які самостійно оплачують вартість підготовки після закінчення закладу вищої освіти.

Нині згідно з вітчизняним законодавством для здобуття вищої освіти громадяни можуть отримати [4]:

- державний пільговий цільовий кредит (з річною ставкою 3 % без співвіднесення з рівнем інфляції);
- споживчий кредит від комерційних банків та небанківських кредитних інституцій.

Порядок державного кредитування здобуття вищої освіти затверджений постановою Кабінету міністрів України «Про затвердження Порядку надання цільових пільгових державних кредитів для здобуття вищої освіти» [5]. Відповідно до цієї постанови цільовий пільговий державний кредит для здобуття вищої освіти за всіма формами навчання у вищих навчальних закладах незалежно від форми їх власності можуть одержати громадяни України віком до 28 років,

які успішно склали вступні іспити (нині зовнішнє незалежне оцінювання – ЗНО) або навчаються на будь-якому курсі вищого навчального закладу (одержувачі кредиту). Кредит надається тільки один раз на навчання за однією й тією самою спеціальністю для здобуття освітньо-кваліфікаційного рівня молодшого спеціаліста, бакалавра, спеціаліста, магістра у вищому навчальному закладі, що функціонує на території України.

Відповідно до зазначеної постанови [5] кошти на надання кредитів передбачаються в Державному бюджеті України Міністерством освіти і науки України (далі – МОН) для оплати навчання у вищих навчальних закладах усіх форм власності, крім комунальної. Розмір кредиту щороку до 1 квітня визначає вищий навчальний заклад державної форми власності з урахуванням вартості навчання (за винятком стипендії) відповідно до форми навчання і затверджує центральний орган виконавчої влади, якому підпорядкований вищий навчальний заклад.

Приймальна комісія вищого навчального закладу за результатами складання вступних іспитів приймає щодо кожного одержувача кредиту рішення про зарахування абітурієнта до вищого навчального закладу з оплатою його навчання за рахунок кредиту.

Вищі навчальні заклади у 10-денний термін після підписання наказу про зарахування подають інформацію про зарахування абітурієнтів з оплатою навчання за рахунок кредиту до центральних органів виконавчої влади, яким підпорядковуються.

Орган, який видав направлення на навчання за рахунок кредиту, має

право надавати невикористані кредити студентам вищих навчальних закладів незалежно від курсу навчання.

Абітурієнти з числа дітей-сиріт і дітей, позбавлених батьківського піклування, інвалідів 1 та 2 груп, малозабезпечених і багатодітних сімей мають переваги за однакових результатів вступних іспитів з-поміж абітурієнтів, які претендують на здобуття вищої освіти за рахунок кредиту [5].

Державне пільгове кредитування для здобуття вищої освіти почалось у 2004 р., тобто термін сплати відсотків та тіла кредиту ще не настав. Суму кредиту повертають до Державного бюджету України та місцевих бюджетів зі сплатою 3% річних протягом 15 років починаючи з дванадцятого місяця після закінчення навчання у вищому навчальному закладі. Загальні обсяги пільгового довгострокового кредитування здобуття освіти з початку ухвалення відповідної постанови наведено в таблиці.

Загалом з наведених у таблиці даних важко дійти висновку про ефективність та прозорість надання державних пільгових кредитів. Можливо лише констатувати, що загальна динаміка надання державних кредитів звелась до нуля у 2016 р. Натомість у 2009 р. цей показник перевищував 9 % загального обсягу фінансування вищої освіти, що доволі вагомо.

Як зауважують науковці [6], зазначене державне кредитування не стало масовим, про що свідчать результати ґрунтовного аналізу чисельності одержувачів кредитів та розрахунків коефіцієнта повернення бюджетних коштів за кредитами. Так, оцінивши державні втрати за кредитною про-

Таблиця

Державне пільгове довгострокове кредитування здобуття вищої освіти,
тис. грн

Рік	Обсяг надання кредитів		Обсяг повернення кредитів	
	План	Факт	План	Факт
2004	13500,0	Н/д	-	-
2005	13500,0	Н/д	-	-
2006	14715,0	Н/д	-	-
2007	14715,0	14715,0	-	-
2008	14715,0	14715,0	-	-
2009	14715,0	14715,0	-	-
2010	14715,0	8869,5	-	-
2011	5300,0	5300,0	-	-
2012	5000,0	5000,0	-	-
2013	5000,0	1773,2	-	-
2014	-	-	-	-
2015	-	-	-	-
2016	-	-	-	-
2017	-	-	-	-

Н/д – немає даних.

Складено автором за даними Державного казначейства України. URL: <http://www.treasury.gov.ua/main/uk/doccatalog/list?currDir=146477>.

грамою, що пов'язані зі знеціненням коштів через інфляцію, за коефіцієнтом повернення бюджетних коштів, дійшли висновку, що за сучасних умов в Україні до бюджету буде повернуто приблизно 45 % наданих коштів. Отже, за теперішніх макроекономічних умов кредитна програма за один оборот втрачає щонайменше 59,4 % фінансового потенціалу. При цьому коефіцієнт повернення бюджетних коштів не враховує втрат, пов'язаних з пільгами окремих категорій одержувачів кредитів (випускників, що мають дітей; тих, хто працює в бюджетних установах у сільській місцевості, перебуває на строковій службі), а також наявністю прострочених та неповернутих кредитів.

Іншими словами, державне пільгове кредитування має ознаки субсидування, що є викривленням принципів надання кредитів.

Інші науковці вважають, що державне пільгове кредитування забезпечує доступність вищої освіти, створення сприятливих економічних умов для отримання освітнього кредиту, адресність та диференційованість бюджетного кредитування, особисту відповідальність осіб, що отримали кредит [3].

Втім, на нашу думку, неможливо проаналізувати ефективність зазначених бюджетних витрат: які вищі навчальні заклади отримували з державного бюджету в межах кредитування навчання, а також проаналізувати персональний склад одержувачів кредитів. Отже, доцільно забезпечити прозорість державного кредитування здобуття вищої освіти з метою уникнення нецільового витрачання бюджетних коштів.

Таким чином, обсяг та сучасна система надання цільових пільгових

державних кредитів у жодному разі не впливають на ситуацію в освіті, а неефективний правовий механізм надання кредитів призводить до порушень у кредитуванні освіти. У результаті перевірок контрольно-ревізійного управління було виявлено випадки розрахунку «кредитними» коштами за комунальні послуги або комп'ютери, укладання угод без участі банківської сторони; доволі поширилась практика «економії» на студентах-«кредитниках»: їх перевели на бюджетну форму навчання або відрахувували, а кошти до бюджету не повертали.

У розглядуваній постанові [5] зазначено, що розпорядники бюджетних коштів забезпечують цільове та ефективно використання коштів, передбачених у відповідному бюджеті для надання кредитів. Зазначені кошти використовуються з урахуванням необхідності виконання бюджетних зобов'язань минулих років, узятих на облік в органах Казначейства, у разі їх корелятивності з паспортом відповідної бюджетної програми.

Основна причина гальмування ефективного функціонування системи кредитування вищої освіти в Україні полягає у відсутності інформації про порядок отримання кредиту, яку повинно надавати МОН.

Крім того, негативне сприйняття ідеї кредитування вищої освіти в Україні зумовлено непрозорістю механізмів прийняття рішень про надання кредитів.

Неефективне управління спрямованими на кредитування освіти бюджетними коштами та їх використання, а також посадові зловживання при наданні кредитів – основні

гальмівні чинники діяльності системи кредитування освіти.

Щодо питання надто пільгових умов кредитування вчені зауважують, що високий рівень субсидування за кредитами на навчання можливий лише у високорозвинених країнах, але навіть у них намагаються не порушувати принципів зворотності, платності та строковості й не перетворюють кредити на гранти. Надмірна пільговість і відсутність дієвих механізмів стягнення боргів не сприяють доступності вищої освіти, а навпаки, перешкоджають поширенню програми кредитування на більший контингент студентів [6].

З огляду на вітчизняні реалії така схема державного кредитування містить значні корупційні ризики та потребує вдосконалення з використанням досвіду розвинених країн, який висвітливо далі.

Доводиться констатувати, що на сучасному етапі в Україні пільгової кредитної підтримки студентів не існує.

Стосовно кредитування здобуття вищої освіти з боку комерційних банків зауважимо, що вони не застосовують спеціальних довгострокових кредитів на навчання. Продукти, які банки пропонують як кредити на освіту, це звичайні споживчі кредити. Натомість можна взяти звичайний споживчий кредит на навчання як із заставою, так і без неї. Відсотки за таким кредитом не відрізняються від ставок на інші споживчі кредити.

Якщо потрібна невелика сума (звичай 30–70 тис. грн) на короткий термін, можливо оформити звичайну кредитну картку та отримати споживчий кредит без застави. Основний недолік такого кредиту полягає у

високих відсоткових ставках – у середньому 40 % річних. За нижчою ставкою (25–30 %) можливо отримати довгостроковий кредит під заставу. Сума такого кредиту може сягати 1 млн грн, що насамперед залежить від заставного майна. Втім, ставка 25–30 % доволі значна, що не сприяє доступності таких кредитів. При цьому наявний великий ризик для позичальника втратити заставне майно. Отже, з одного боку, механізм комерційного кредитування навчання в Україні існує, з іншого боку, пересічний українець не має змоги оплачувати високі відсоткові ставки за кредитами.

Безперечно, банк не може забезпечити самостійно довгострокове кредитування здобуття вищої освіти з малою відсотковою ставкою через потенційний ризик неплатоспроможності позичальника. Комерційним банкам важко визначити платоспроможність позичальників через асиметричність інформації, що унеможлиблює розвиток комерційного кредитування вищої освіти без державної підтримки. У свою чергу, криза банківської системи України останніх років додатково зумовлює потребу втручання та підтримки держави щодо забезпечення доступності кредитних ресурсів для студентів, позаяк основна мета розвитку кредитування здобуття вищої освіти – фінансова допомога студентам, не здатним покрити витрати на освіту.

Зважаючи на інтеграцію України в єдиний світовий освітній простір, доцільно дослідити та застосовувати у вітчизняній практиці досвід використання кредитних механізмів фінансування здобуття вищої освіти в розвинених країнах, що забезпечили

інноваційний тип економіки, що базується на застосуванні нових знань.

Зарубіжні економісти розрізняють два основних варіанти організації інструментів фінансової підтримки за умови залучення коштів студентів як одного з джерел фінансування вищої освіти в межах змішаних моделей, базованих на концепції диверсифікації. Перший варіант полягає у використанні попередньої оплати навчання з наданням студентам стипендій і грантів, розмір яких залежить від середнього рівня їх доходів (застосовують в Австрії, Франції, Іспанії). Другий варіант полягає в організації субсидованих програм кредитів на навчання з фіксованим графіком погашення після закінчення вищого навчального закладу (використовують у США, Канаді, Японії) або з виплатами, розмір яких залежить від рівня доходів випускників (поширений в Австралії, Новій Зеландії, Великобританії) [7].

Зарубіжні аналітики зазначають, що державне кредитування доволі поширене на відміну від кредитування освіти комерційними банками. Зокрема, у 2014 р. частка державних видатків на вищу освіту, що надається у формі державних кредитів студентам, перевищила 25 % у Швеції, Нідерландах, Данії та Великобританії. Загальні державні витрати на освіту включають пряме державне фінансування навчальних закладів і трансферти домогосподарствам та підприємствам (охоплюючи неприбуткові організації). Як правило, державний сектор фінансує освіту безпосередньо на поточні та капітальні витрати навчальних закладів (прямі витрати на навчальні заклади) або підтримує студентів та їх сім'ї стипендіями і

державними позиками, а також шляхом перекладання державних субсидій на освітню діяльність на приватні підприємства чи неприбуткові організації (передавання приватним домогосподарствам та підприємствам) [8].

Державна фінансова допомога студентам – це пряма державна допомога учням/студентам у вигляді стипендій, державних позик та сімейних надходжень залежно від студента. Це не повна міра рівня допомоги, яку можуть отримати студенти, наприклад, студенти (або їх сім'ї) також можуть отримувати фінансову підтримку непрямым шляхом, наприклад, через допоміжні послуги (іншими словами, послуги соціального обслуговування студентів, такі як харчування, транспорт, медичне обслуговування або гуртожитки) або зменшення податків.

Застосовують різні схеми кредитування [9]: заставні кредити з фіксованими та прогресивними платежами; відстрочена плата за навчання.

У світі напрацьовано певні схеми надання кредитів, які передбачають повернення боргу з урахуванням майбутніх доходів випускника (*відстрочена плата за навчання*), що зменшує ризики і не призводить до зниження доступності вищої освіти.

Зауважимо, що переваги освітніх кредитів з прогресивними платежами та відстроченою платою за навчання порівняно з виплатами за фіксованим графіком полягають у відсутності для позичальників ризику дефолту; високому рівні соціальної орієнтованості програм; велика гнучкість схем кредитування, що дозволяє врахувати рівень доходів випускників закладів вищої освіти

при визначенні суми та періоду погашення кредиту.

У таких провідних країнах як Велика Британія та США система вищої освіти платна. Проте в цих країнах діють програми кредитування.

Студентські позики та гранти у Сполученому Королівстві насамперед надає уряд через компанію «Студентські позики» (SLC) невідомого державного органу. Цей орган відповідальний за Student Finance England та є партнером з постачання Student Finance Wales, Student Finance NI. Агентство «Студентські нагороди» для Шотландії оцінює заявки в Шотландії. Більшість студентів університету, які проживають у Великій Британії, мають право отримувати студентські кредити. Крім того, окремі категорії студентів курсів підвищення кваліфікації так само мають право подавати заявки на отримання кредитів. Студентські позики у Великій Британії почали видавати з 2016 р. для аспірантів, які навчаються на дослідницьких чи докторських курсах [10].

Згідно із законом про освіту 1962 р. у Великій Британії більшість місцевих органів управління освітою (LEAs) самостійно оплачували навчання студентів, а також надавали їм підтримку для забезпечення витрат на життя, і такі субсидії не потрібно було гасити. З того часу до обов'язків усіх органів управління освітою входило надання студентам вищих навчальних закладів грантів на утримання [10].

У 80-х роках ХХ ст. надання студентських позик ініціював уряд М. Тетчер. Студентам почали надавати додаткову допомогу «на життя» у вигляді кредитів з низькою відсотко-

вою ставкою. Так, у перший рік кредитне агентство SLC надало позики 180200 студентам. Це становило 28 % загальної чисельності студентів, що мали право на участь у програмі (середній розмір – 390 фунтів стерлінгів) [11].

У 1997 р. Р. Дерінг рекомендував студентам зробити власний внесок у витрати на університетську освіту. Лейбористський уряд Т. Блера в 1998 р. ухвалив закон про навчання та вищу освіту, що запроваджував плату за навчання у вищому навчальному закладі в розмірі 1000 фунтів стерлінгів [12].

Крім того, супровідні гранти було замінено кредитами на погашення за всіма категоріями студентів, крім найбідніших. Загальний розмір наданих кредитів збільшився з 941 млн фунтів стерлінгів у 1997–1998 н. р. до 1,23 млрд фунтів стерлінгів у наступному році, коли почала діяти обов'язковість плати за навчання [11].

Згідно із законом Великої Британії про вищу освіту 2004 р. плата за навчання збільшилась з 1000 фунтів стерлінгів до максимум 3000 фунтів стерлінгів. До 2005–2006 н. р. агентство SLC надало 1,08 млн студентам кредитів на 2,79 мільярдів фунтів стерлінгів [11].

Усі студенти Великої Британії мають право отримати кредит на навчання до 9000 фунтів стерлінгів, що покриває повну вартість навчання; повернення кредитів пов'язано з прогнозними розрахунками рівня інфляції RPIX на наступний навчальний рік. Студенти з малозабезпечених домогосподарств можуть претендувати на збільшення розміру кредиту [13].

У свою чергу, кредитування здобуття освіти у США має дві форми:

кредити приватні та федеральні. Приватні кредити, як правило, є звичайними споживчими кредитами, які мають цільовий довгостроковий характер та надаються за процедурою банківської установи. Водночас це кредити незабезпечені й передбачають різні схеми погашення, у тому числі з відстроченням платежів на термін навчання та виходу позичальника на роботу. Відсоткові ставки за такими кредитами встановлюють банківські установи. Такі кредити підлягають обов'язковому страхуванню. Відомий досвід сек'юритизації студентських кредитів на кшталт іпотечних.

За формою надання приватні кредити для здобуття вищої освіти у США розрізняють прямі (позику надають безпосередньо студенту) та опосередковані (студенти отримують позики через університет, коледж). Кредити, що надаються вищим навчальним закладам, надходять одразу на рахунки університету. Переважна більшість приватних кредитів пов'язана з кредитною історією позичальників, тому відсоткові ставки за такими кредитами різняться. Іншими словами, позичальники з позитивною кредитною історією можуть отримати нижчі відсоткові ставки за кредитами. Слід також зауважити, що у США на ринку освітніх кредитів функціонує багато банків та небанківських кредитних інституцій. Передусім це свідчить про прибутковість цього виду кредитування у США.

На відміну від приватних кредитів федеральні надають під гарантії уряду США. Уряд визначає також річні ставки за кредитами, що пов'язано зі ставкою рефінансування; зазвичай

вони не перевищують 8 %. Федеральне кредитування здійснюється через акредитовані кредитні інституції або безпосередньо університетами. Найпоширеніший серед позичальників урядовий кредит, який здійснюється за двома федеральними програмами [14; 15]: Federal Direct Student Loan Program – прямого студентського кредитування, яку надає студентам та їх батькам безпосередньо уряд США; Federal Family Education Loan Program – сімейною освітньою, згідно з якою студент самостійно звертається до банку або іншої кредитної організації. У такому разі кредит видається під гарантії федерального уряду.

Загалом обидві федеральні програми кредитування гарантує управління освіти США.

У Норвегії сукупні витрати студентів на освіту компенсує Державний фонд освітніх кредитів. Фонд надає кредит на 20 років і його частково може виплатити вищий навчальний заклад. Подібна модель інвестування в людські ресурси існує як в європейських країнах, так і державах атлантичного ареалу. Механізм її реалізації полягає у фінансовій та інституціональній автономії вищих навчальних закладів. У Нідерландах окрім соціальних програм, спрямованих на підвищення рівності освітніх можливостей, до недавня існувала система студентських кредитів, що базувалась на принципі «кредит, а потім стипендія». Студенти отримували стипендії спочатку у формі кредитів, який перетворювався на стипендію, яку не потрібно було повертати, якщо студенти дотримувались вимог програми [2].

У Німеччині вищу освіту здобувають безкоштовно, проте студенти оплачують відвідування лабораторій, спортивних комплексів та бібліотек. З огляду на зазначені необхідні платежі в цій країні поширено також державне кредитування, що здійснюється шляхом надання студентам щомісячної безвідсоткової позики, яку вони повертають після закінчення вищого навчального закладу. Виплати за кредитом починаються після завершення навчання в закладі вищої освіти, коли випускник влаштовується на роботу. Водночас існують різні пільги, наприклад, оплата половини суми позики, подовження терміну кредитування. Термін кредитування становить приблизно 10 років [16].

У Швеції так само система вищої освіти безкоштовна, до того ж студент має доступ до кредитування з метою покриття витрат на проживання під час навчання.

У Франції активно реалізується принцип кредитування населення з метою отримання вищої освіти. Студенти охоче беруть соціальний кредит, основні параметри і механізми якого такі: річна ставка за кредитом 7–9 %, що на 1–2 пункти нижче від класичного кредиту; переважно кредит надається особам віком 18–26 років; розмір кредиту – 10–150 тис. євро з терміном повернення 9–10 років; як заставу беруть поручительства батьків, родичів тощо [17].

У Швеції фінансова допомога для здобуття вищої освіти надається з бюджету у вигляді грантів та кредитів усім студентам, які цього потребують, зі ставкою 70 % встановленої національним банком облікової ставки кредиту. Розмір частини кредиту,

яку студенти повертають, не перевищує 4 % середньорічного доходу [18].

У результаті дослідження досвіду надання освітніх кредитів у розвинених країнах доходимо висновку про значні обсяги кредитування та вагому підтримку держав. Великі фінансові ресурси спрямовуються для підтримки обдарованої молоді через пільгове кредитування, стипендії, гранти. Таке ставлення до підтримки вищої освіти, у тому числі через кредитний механізм, зумовлено дотриманням концепції розвитку економіки знань – економіки інноваційного типу, що неможлива без відповідного кадрового забезпечення висококваліфікованими фахівцями.

Як впливає з аналізу існуючих програм кредитування для здобуття вищої освіти у країнах, де використовують модель багатоканального фінансування із залученням коштів студентів (наприклад у США та Великій Британії), ці програми можуть бути масовими та ефективними. З аналізу існуючої в Україні програми студентського кредитування для здобуття вищої освіти доходимо висновку, що її умови значно відрізняються від впроваджених у розвинених країнах. Вітчизняна програма характеризується від'ємною реальною відсотковою ставкою протягом усього періоду погашення студентського кредиту, відсутністю дієвих механізмів впливу на боржників, які можуть вільно ухилитись від сплати боргу. Існуючий рівень державних видатків щодо програми дуже високий, і відповідно за умов дефіциту бюджетних коштів програма кредитування не може охоплювати значний контингент студентів. Отже, в Україні доцільно використовувати зарубіжний

досвід удосконалення механізму державного пільгового кредитування.

У контексті дослідження досвіду розвинених країн щодо застосування кредитних механізмів та забезпечення державної підтримки можна з упевненістю свідчити, що підтримка державою розвитку кредитування здобуття вищої освіти в Україні, а можливо й поза її межами (якщо це стосується спеціальностей, яких немає в Україні), позитивно вплине на розвиток економіки знань інноваційного типу.

Водночас з огляду на дефіцит бюджетних коштів та високий рівень корупційних ризиків пріоритетним напрямом удосконалення фінансування освітньої галузі в Україні є надання студентам кредиту для навчання безпосередньо вищим навчальним закладом з коштів спецфонду. Це має сенс з огляду на те, що заклад вищої освіти здатний якнайточніше та найоперативніше оцінити здібності й сумлінність студентів, їх можливості збудувати професійну кар'єру, а звідси й шанси щодо повернення кредиту. Оскільки повернення кредиту безпосередньо залежить від майбутніх заробітків випускників, кредитування студентів стимулює заклади вищої освіти до ретельнішого добору абітурієнтів та активного пошуку таких освітніх програм, що максимізують конкурентоздатність випускників та їх майбутні заробітки. Для поширення цієї практики в Україні слід передбачити відповідне податкове стимулювання недержавних закладів вищої освіти.

Зауважимо також, що освітні кредити не однозначно розширюють доступність вищої освіти. Йдеться про

посилення ризику для їх отримувачів, що пов'язано з певними ризиками:

по-перше, студент може не завершити навчання або воно може затягнутись, проте кредит доведеться повертати;

по-друге, на початку навчання доволі важко (особливо в Україні) передбачити майбутні доходи випускника. Для сімей з низькими доходами повернення кредиту може бути проблематичним, що знизить їх попит на освіту.

Звісно, можна заперечити, що успішне навчання ще не є запорукою успішної кар'єри. Втім, у будь-якому разі такий механізм кредитування буде стимулом для інтелектуального розвитку. І як варіант, заклад вищої освіти може підтримувати подальшу наукову кар'єру талановитих студентів. Слід зазначити, що це питання потребує додаткової широкої дискусії в академічних колах. З огляду на зарубіжну практику кредитування з боку вищих навчальних закладів цей напрям розвитку кредитування має право на життя.

Переважає більшість великих вищих закладів освіти мають власні системи кредитування та грантів для студентів. Ці системи різняться механізмами надання та повернення, граничними сумами та порядком сплати відсотків.

Мало того, нині існує практика фінансової допомоги студентам з боку вищих навчальних закладів на умовах фінансової допомоги. Зокрема, 25 коледжів пропонують фінансову допомогу, а також намагаються замінити студентські позики грантами чи стипендіями, які не потрібно погашати [19].

Кожний коледж чи університет здійснює власну політику фінансо-

вої допомоги. Окремі університети передбачають мінімальну участь студентів в оплаті освіти або мінімальні батьківські внески. Більшість коледжів мають на меті покрити фінансові потреби родин студентів, що передбачає отримання студентами державної допомоги, якщо сукупний дохід родини студента менший певного порогу.

Однією з моделей фінансування здобуття освіти є метод кредитування студентів, що був рекомендований ще 1945 р. для фінансування професійної освіти. Згідно з цим методом інвесторам пропонується фінансувати професійну підготовку осіб під очікувані майбутні доходи працівника. Людина начебто продає «пай» потоку власних майбутніх доходів з тим, щоб фінансувати інвестиції в особистий людський капітал із зобов'язанням виплачувати певну частку майбутнього заробітку. Інвестори при цьому можуть диверсифікувати власні вкладення, запобігаючи в такий спосіб ризику втрати власного капіталу. Такі інвестиції для кредитора вигідні доти, поки очікувана віддача від них перевищує ринкову відсоткову ставку.

Цей метод покладено в основу сучасної моделі кредитування групи, учасники якої мають різний рівень доходів. Студент у цій моделі вважається фірмою, що отримує інвестиції для виробництва людського капіталу. Проте на ринках традиційних видів капіталу (наприклад, цінних паперів, ділових фірм) існує велика інформаційна база, за допомогою якої можна спрогнозувати майбутній розвиток отримувача кредиту і запобігти невинуватому ризику.

Студент вищого навчального закладу, що не має чітких доказів

власних потенційних можливостей, а часто й упевненості в успішності майбутньої кар'єри, на позичковому ринку перебуває в ситуації, коли він схожий на невідому фірму, якій банки не наважуються надати кредит. Крім того, рейтинг ризику і об'єктивної оцінки доходів випускників у перспективі пов'язаний з низкою проблем. При цьому зауважимо, що ринку людського капіталу необхідні інвестиційні інститути, у результаті діяльності яких скорочувалися б інформаційні витрати. Оскільки таких інститутів не існує, визначення ризику інвестицій в окремого студента дуже дороге й утруднене соціальними причинами. У цьому зв'язку постала потреба в об'єднанні студентів в так звані групи платників, кожна з яких виплачує гроші за спільною ставкою й дотримується єдиних термінів і умов виплат. Членство в такій групі починається після отримання кредиту для здобуття вищої освіти; при цьому залишити групу, тобто відмовитись від зобов'язань, можна лише після сплати встановленого штрафу чи, наприклад, суми кредиту, що залишилась, за вищою ставкою, ніж для інших членів групи.

Таким чином, схема кредитування групи учасників з різним рівнем доходів можна визначити як комбінацію звичайної позички та послідовного захисту (страхування) від низького рівня доходів. Ця комбінація створюється для того, щоб певним чином компенсувати неможливість оцінити індивідуальний ризик. Оскільки студенти не мають надійної індивідуальної «оцінки», вони групуються. У результаті високі доходи одних членів групи та їх виплати, що перевищують серед-

ній рівень, використовують для покриття знижених виплат людей, що мають невеликі заробітки. Основна проблема полягає в тому, як залучити до групи і утримувати в ній учасників з потенційно високим рівнем доходів. Це визначається умовами виходу з групи. Як зазначалось, такі умови передбачають виплату кредиту тим, хто залишає групу, за вищою ставкою. При дуже високих доходах людині може бути вигідніше сплатити вищі відсотки, ніж віддавати фіксовану частку заробітку. Принагідно зауважимо, що ця система не дістала поширення в розвиненому світі й основною залишається орієнтація на особисті успіхи й відповідальність.

Окремі фахівці надають перевагу не кредиту, а системі грантів, одну частину яких виплачує держава, другу – фонди розвитку, третю – безпосередньо вищі навчальні заклади з власних фондів. Крім того, пропонується замість традиційного державного фінансування здобуття вищої освіти використовувати систему грантів.

Проаналізуємо зарубіжний досвід функціонування системи стипендіального та грантового фінансування здобуття вищої освіти.

Класичним прикладом грантів, що виконують соціальну функцію, є гранти Пелла у США. Високий рівень фінансування сфери вищої освіти в цій країні дає змогу забезпечувати й високий рівень державної підтримки студентів на безоплатних засадах. Гранти Пелла надаються студентам незалежно від форми навчання та успішності для здобуття вищої освіти в будь-якому вищому навчальному закладі, що бере участь у програмі.

Розмір гранту визначають шляхом розрахунку показника EFC (Expected Family Contribution) – «очікуваного внеску родини» (розраховують для кожного студента за даними про доходи його родини, активи та кількість членів такої родини), вартості та форми навчання. У 2012–2013 рр. розмір гранту Пелла на одного студента становив 602–5550 дол., гранти отримали 8,9 млн студентів (42,4 % загальної чисельності студентів усіх форм навчання); загальні видатки за цією програмою становили 32,1 млрд дол. [20].

Програми грантів у зарубіжних країнах рідко спрямовані на реалізацію стимулюючої та регулюючої функцій. Прикладом-винятком є програма SMART-грантів (National Science and Mathematics Access to Retain Talent) у США, що спрямована на залучення студентів до вивчення точних дисциплін. Проте, для отримання цього гранту (до 4000 тис. дол. у 2013–2014 н. р.) студент повинен не лише навчатись на денною формою навчання та опанувати певні дисципліни (англійську мову, математику, біологію, хімію чи фізику, іноземну мову), а й мати право на отримання гранту Пелла (видають за результатами оцінювання рівня доходів студентів) [21].

Отже, у розвинених країнах соціальна функція залишається для грантів основною й рівень матеріального добробуту є визначальним критерієм надання будь-яких грантів на навчання.

У Великій Британії в результаті величезного попиту на вищу освіту остання доволі дорога [22]. У цьому зв'язку місцеві стипендії фактично є знижками на навчання, які університети надають студентам, що відзначились у навчанні. Як прави-

ло, заявку на отримання стипендії оформлюють уже у процесі навчання. Підставою для цього можуть бути академічні успіхи, досягнення у спорті або громадській роботі. Абітурієнти так само мають можливість отримати право на стипендію.

Так, деякі вищі навчальні заклади з метою підвищення власного міжнародного престижу пропонують невеликі стипендії всім вступникам-іноземцям [23]. Крім того, для університету може становити інтерес набір молодих людей з видатними здібностями в певній галузі, наприклад фізиці чи математиці. Втім, тоді можливість отримати стипендію найшвидше не афішуватиметься – про неї можна дізнатись лише у приватному порядку, наприклад через агентство.

Гранти на навчання у Великій Британії надають доволі рідко [24]. Проте іноді вони включають повну вартість не лише навчання, а й проживання і навіть перельотів. Отриманню такого гранту передують жорсткий конкурс. Гранти, як правило, орієнтовані на конкретну програму і спеціальність.

У Швеції вищу освіту і наукові дослідження субсидує центральний уряд. Рішення щодо бюджетних асигнувань приймає парламент країни. Державні гранти, які вищі навчальні заклади отримують на навчання, за винятком кандидатських і докторських досліджень, залежать насамперед від результатів їх наукової діяльності. Критерієм є результат річних досліджень студентів денної форми навчання. Іншими словами, у Швеції не поширена практика отримання грантів для здобуття вищої освіти [25].

Систему грантового фінансування використовують також в інших краї-

нах ЄС, але на рівні з іншими видами фінансування.

У Німеччині та Австрії через те, що здобуття вищої освіти здебільшого безкоштовне, грантів і стипендій не надають.

Популярна система грантового фінансування вищої освіти в Норвегії [26]. Велика частина університетських фондів базується на різних державних грантах. Модель розподілу бюджету норвезьких вищих навчальних закладів на національному рівні було змінено як частину великої програми оновлення та модернізації в межах державного сектору. Зростаюча частка загальноуніверситетських ресурсів надходить з інших джерел. Так, національна дослідницька рада щороку надає гранти для університетів. Гранти, які надають громадські або приватні фонди, Європейський союз, промислові, державні та муніципальні агентства, фінансують основну частку дослідницької діяльності в університетах. У Норвегії вища освіта безкоштовна, проте студенти зобов'язані платити за членство в організаціях соціального забезпечення, що відповідають за житло. Фінансова підтримка студентів базується на стипендії та кредиті на освіту державного банку.

Парламентські гранти надають як загальні для кожного університету. Передбачається, що гранти покривають витрати на всю університетську діяльність, включаючи Головне управління, бібліотеки, обладнання, ремонт, а також капітальні витрати. Гранти складають за єдиною бюджетною схемою. Бюджет для кожного навчального закладу становить окрему частину схваленого парламентом річного бюджету. Ключовою

цифрою при складанні річного бюджету вищих навчальних закладів є чисельність студентів. За останні 15 років чисельність студентів в університетах країни майже подвоїлась, проте нині зменшується. Втім наявні тенденції збільшення чисельності іноземних студентів.

В Україні так само функціонує система призначення стипендій та отримання грантів, що регулюється низкою нормативно-правових актів, серед яких Указ Президента України «Про гранти Президента України для обдарованої молоді» [27], де визначено порядок надання щорічних грантів Президента України як фінансову підтримку державою обдарованої молоді, яку надають з метою реалізації соціально значущих творчих проєктів у соціальній та гуманітарній сферах (грант може одержати громадянин України віком 14–35 років), Указ Президента України «Про Положення про гранти Президента України для випускників професійно-технічних навчальних закладів» [28], де визначено порядок призначення випускникам професійно-технічних навчальних закладів щорічних грантів, постанова Кабінету Міністрів України «Про визначення розміру щорічних стипендій та грантів Президента України призерам і учасникам всеукраїнських конкурсів фахової майстерності серед учнів професійно-технічних навчальних закладів та їх випускникам» [29], де визначено порядок виплати цих стипендій. Зокрема встановлено, що стипендії Президента України призерам і учасникам всеукраїнських конкурсів фахової майстерності серед учнів професійно-технічних навчальних закладів виплачуються в розмірі мінімальної

ординарної академічної стипендії для учнів професійно-технічних навчальних закладів з коефіцієнтом 4,375 за перше місце, 3,5 – за друге, 3,0 – за третє, 2,5 – за четверте–шосте місце в порядку, визначеному Указом Президента України «Про Положення про стипендії Президента України для призерів і учасників всеукраїнських конкурсів фахової майстерності серед учнів професійно-технічних навчальних закладів» від 28.12.2004 № 1562. Розмір гранту Президента України для випускників професійно-технічних навчальних закладів не може перевищувати 30 тис. грн і визначається МОН України залежно від складності технічного проекту. Гранти надаються в порядку, визначеному Указом Президента України «Про Положення про гранти Президента України для випускників професійно-технічних навчальних закладів» від 28.12.2004 № 1561. Міністерство освіти і науки України забезпечує виплату зазначених у постанові стипендій та грантів Президента України в межах коштів, передбачених МОН України в державному бюджеті для підготовки кадрів.

На жаль, неможливо проаналізувати обсяги наданих бюджетних коштів у межах надання стипендій та грантів через те, що така інформація збирається на рівні відповідних департаментів МОН України й не оприлюднюється систематично. Оприлюднення має фрагментарний характер, як правило, у частині «Новини» сайту МОН України. Це унеможлиблює аналіз обсягу, динаміки та частки грантів і стипендій у загальному обсязі бюджетного фінансування.

Так, у 2018 р. відповідно до розпорядження від 6 червня Кабінету Ми-

ністрів України академічні стипендії отримали 100 студентів та 35 аспірантів. Аспірантам призначено щомісячні стипендії на 2018–2019 н. р. розміром понад 5200 грн. Студенти отримали щомісячні стипендії за другий семестр 2017–2018 н. р., що призначені за підсумками семестрового контролю, розміром приблизно 2500 грн. Заклади вищої освіти повинні перерахувати кошти за період, коли розпорядження не набрало чинності, і виплатити студентам різницю між фактично виплаченою стипендією та призначеною. Кандидатів на отримання стипендії серед відмінників заклади вищої освіти висували за пропозицією вченої ради, погодженою з органом студентського самоврядування [30].

Упродовж 2018 р. 66 студентів (курсантів) вищих навчальних закладів отримуватимуть соціальні стипендії Верховної Ради України. Такі стипендії призначені для студентів з числа дітей-сиріт та малозабезпечених сімей. Пропозиції щодо призначення стипендій подавали заклади вищої освіти. Стипендія призначається на один рік і виплачується додатково до інших стипендій або грантів. Відлік виплат починається з 1 січня 2018 р., наразі студентам перераховують кошти за період, коли розпорядження Уряду ще не набрало чинності. Виплата триватиме до 1 січня 2019 р. Цьогоріч серед стипендіатів 13 студентів закладів вищої освіти I–II рівня акредитації – вони отримуватимуть 750 грн. Для студентів закладів вищої освіти III–IV рівня акредитації, а таких наразі 53, виплати становлять 900 грн [31]. Претендувати на отримання такої стипендії можуть діти-сироти та діти, позбав-

лені батьківського піклування (віком до 18 років), особи з їх числа, студенти (курсанти) закладів вищої освіти, які на період навчання залишилися без батьків (віком до 23 років), та діти з малозабезпечених сімей.

На жаль, неможливо дійти висновків про справедливість, ефективність чи неефективність системи розподілу таких коштів.

Уряд сподівається на створення дієвого механізму конкурсного фінансування науки, що повинен становити 40 % загального обсягу бюджетного фінансування науки, до того ж це одна з ключових рекомендацій ЄС, наданих за результатами незалежного зовнішнього аудиту науково-інноваційної системи України. Як стверджують європейські експерти, реформи повинні спиратись на твердий намір влади виконати зобов'язання щодо збільшення фінансування. Уряд країни дотримується взятих зобов'язань. Так, фінансування науки за останні два роки було збільшено на 69 %. Проте в Україні досі не існувало інституції подібного формату, яка могла б надавати гранти для дослідження та розроблення на умовах відкритих конкурсів і незалежно від відомчих ознак. Така штучна сегментація наукової сфери обмежує не лише наукову конкуренцію, а й можливості міжвідомчої кооперації [32].

Зауважимо також, що в Україні створено Національний фонд досліджень, що вже з 2019 р. повинен почати грантову підтримку наукових досліджень та розробок [33].

Кошти Національного фонду досліджень формуватимуться за рахунок коштів державного бюджету, добровільних внесків, у тому числі

іноземних донорів, а також інших не заборонених законодавством джерел. Фонд розподілятиме кошти шляхом надання індивідуальних, колективних та інституційних грантів і працюватиме за такими основними напрямками: безпосередньо виконання наукових досліджень та розробок; сприяння науковому співробітництву, науковій мобільності, зокрема науковому стажуванню наукових працівників, у тому числі за кордоном; розвиток матеріально-технічної бази наукових досліджень і розробок; розвиток дослідницької інфраструктури; підтримка проектів молодих вчених; популяризація науки.

Існують також гранти Київського міського голови [34] – це цільові кошти, що надаються на конкурсних засадах закладу освіти, педагогічному працівникові закладу освіти для реалізації заявленого проекту у сфері освіти. З метою стимулювання та заохочення суб'єктів освітньої діяльності до використання інноваційних підходів розвитку освіти в місті Києві вперше запроваджено щорічний загальноміський конкурс на отримання грантів Київського міського голови у сфері освіти за напрямками «Здорова дитина», «Перспектива освіти», «Заклад з ідеєю», «Чуйне серце» [35]. Втім ці гранти стосуються передусім дошкільної та загальної середньої освіти.

З огляду на зазначене, доходимо висновків про нерозвиненість та непрозорість вітчизняної системи грантової і стипендіальної підтримки студентів.

У країнах, де широко використовують кошти студентів, про що вже йшлося, як одне з джерел фінансування вищої освіти, фінансова під-

тримка студентів організована переважно на основі використання кредитів на навчання, а гранти та стипендії надають лише студентам із сімей з низькими доходами. Вважається, що гранти ефективніші від кредитів при забезпеченні фінансової доступності вищої освіти для студентів з найменш забезпечених верств населення, а для всіх інших студентів фінансова доступність вищої освіти може бути забезпечена за допомогою кредитів.

З огляду на хронічне недофінансування системи вищої освіти в Україні за широкого впровадження грантових та кредитних механізмів фінансування здобуття вищої освіти значно поліпшиться фінансовий стан вищих навчальних закладів, зменшиться навантаження на державний бюджет та буде досягнуто позитивний соціальний ефект, що передбачає більшу доступність вищої освіти для широких верств населення.

Скорочення державного замовлення на підготовку фахівців з вищою освітою та поступове підвищення частки платної освіти актуалізують розроблення системної програми освітнього кредитування та отримання грантів. Кредитні програми та гранти на здобуття вищої освіти повинні стати обов'язковим елементом багатоканальної системи фінансового забезпечення вищої освіти в Україні.

Водночас доцільно розвивати комерційні кредити банків як джерело фінансування. Безумовно, ринкові механізми комерційного кредитування не сприяють створенню відповідних соціально-економічних умов, необхідних для забезпечення доступу широких верств населення

до вищої освіти, тому участь держави у програмах кредитування є однією з обов'язкових умов розвитку альтернативних джерел фінансування здобуття вищої освіти. У цьому контексті доцільним є використання механізму здешевлення комерційних кредитів через компенсацію відсотків за кредитами з бюджету. Такий механізм існує для сільськогосподарських підприємств, то чому б не використати його для підтримки обдарованої молоді.

З метою забезпечення соціальної справедливості вища освіта покликана відігравати роль «соціального ліфта» для найменш забезпечених верств населення, що зумовлює застосування кредитного механізму фінансування з широкою участю держави, у тому числі кредитування за пільговими програмами через державні банки. Загалом з огляду на високі корупційні ризики програму державного пільгового кредитування необхідно трансформувати у кредитування, яке здійснюватиме державний банк, насамперед Ощадбанк, що зменшить навантаження на бюджет та забезпечить цільове використання коштів. Необхідно розробити спеціальну програму кредитування вищої освіти через Ощадбанк на пільгових умовах та на тривалий термін (10–20 років).

Дослідивши вітчизняні та зарубіжні механізми фінансування здобуття вищої освіти, доходимо висновку, що принципи організації грантів та кредитів в Україні та розвинених країнах істотно різняться, незважаючи на ідентичність форм.

Подальшим напрямом наукових досліджень повинно стати наукове розроблення концепції кредитуван-

ня здобуття вищої освіти в Україні, що охоплюватиме всю банківську систему України. Для цього необхідно визначити концептуальні підходи:

- які соціальні верстви населення можуть брати участь у пільговому кредитуванні вищої освіти;

- які види освітніх кредитів діятимуть та який вид державної підтримки застосовуватиметься (наприклад, пільгові кредити з невисокими відсотками, компенсацією відсотків, гарантією уряду);

- розробити покрокові програми реалізації кредитного механізму здобуття вищої освіти в Україні;

- визначити обсяги бюджетного фінансування освітніх кредитів та взаємозв'язок фінансування з державного бюджету та місцевих бюджетів

(особливо актуально щодо запровадження освітньої субвенції для вищої освіти);

- з боку комерційних банків деталізація кредитних продуктів, з боку Національного банку України – опрацювання нормативно-правових актів з регулювання системи вищої освіти та питань кредитування щодо визначення типових умов кредитування та розроблення стандартів.

Насамкінець зауважимо, що до вирішення питання плати за навчання слід підходити диференційовано, а саме:

- гранти слід використовувати як заохочення найталановитіших студентів;

- кредити – як забезпечення можливості здобути вищу освіту кожному, хто на це здатен.

Список використаних джерел

1. Малишко В. В. Фінансування вищої освіти в Україні: проблеми та перспективи // Молодий вчений. 2016. № 2(29). С. 64–67.
2. Захаревич Г. О. Державне кредитування здобуття вищої освіти: вітчизняний та зарубіжний досвід. URL: <http://soskin.info/ea/2011/9-10/201117.html>.
3. Пчелінцева І. Освітній кредит // Вища шк. 2005. № 2. С. 95–100.
4. Терещенко Г. М., Затонацька Т. Г. Кредитний механізм фінансування здобуття вищої освіти в Україні // Вісник Київ. нац. ун-ту ім. Т. Г. Шевченка. *Економіка*. 2018. № 2(197). С. 19–23.
5. Про затвердження Порядку надання цільових пільгових державних кредитів для здобуття вищої освіти : постанова Кабінету міністрів України від 16.06.2003 № 916. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/916-2003-%D0%BF>.
6. Ерфорт О. Ю., Ерфорт І. Ю. Розвиток механізмів кредитування здобуття вищої освіти в Україні // Фінанси України. 2018. № 3. С. 67–79.
7. Chapman B., Ryan C. Income-contingent financing of student charges for higher education: assessing the Australian innovation / Center for economic policy research. Australian National University. 2002. URL: <https://digitalcollections.anu.edu.au/handle/1885/40577>.
8. Educational expenditure statistics. July 2017. URL: http://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php/Educational_expenditure_statistics.
9. Use These 8 Loans To Pay For College. URL: <https://www.forbes.com/sites/troyonink/2013/01/22/use-these-8-loans-to-pay-for-college/#4c613d7c8269>.
10. Anderson Robert. University fees in historical perspective. History & Policy. Retrieved 19 July 2016 (8 February 2016). URL: <http://www.historyandpolicy.org/policy-papers/papers/university-fees-in-historical-perspective>.

11. Student Loans Company Limited. «Take up statistics 1991–2005». Slc.co.uk. Archived from the original on 12 September 2010. Retrieved 12 November 2010.
12. Student tuition fees: costly changes. BBC News. 19 May 1998. Retrieved 24 May 2010.
13. Student Money Saving: Funding, borrowing & living 10/11. Moneysavingexpert.com. Retrieved 12 November 2010.
14. Federal Family Education Loan Program. URL: http://mashpedia.com/Federal_Family_Education_Loan_Program.
15. Federal Student Loan Program. Federal Stafford Loans. URL: <http://www.chasestudentloans.com/student-loan/>.
16. *Johnstone B.* Student loans in International Perspective: Promises and Failures, Myths and Partial Truths. The Center for Comparative and Global Studies in Education, University at Buffalo. 2001. URL: <http://www.qse.buffalo.edu/ora/IntHiaherEdFinance/textForSite/StudentLoanInter-natFinal.pdf>.
17. Funding Solutions for Studies in France. URL: <http://www.hdfccredila.com/abroad/france.html>.
18. Grants and Loans in Sweden. URL: <http://www.european-funding-guide.eu/articles/grants-and-loans/grants-and-loans-sweden>.
19. 25 Colleges With 'No Student Loans'. URL: <https://www.forbes.com/sites/zackfriedman/2017/12/19/25-colleges-no-student-loans/#241b06ab1230>.
20. Federal Pell Grant Program. End-of-Year Report. Washington : U.S. Department of Education. Office of Postsecondary Education, 2013. 85 p. URL: <http://www2.ed.gov/finaid/prof/resources/data/pell-2012-13/pell-eoy-2012-13.pdf>.
21. Undergraduate Bulletin 2013–2015. National Science and Mathematics Access to Retain Talent (SMART) Grants. URL: <http://www.lehman.edu/undergraduatebulletin/nationalscienceandmathematicsaccesstoretalentSMARTgrants.htm>.
22. Money and costs. URL: <https://study-uk.britishcouncil.org/planning/money-costs>.
23. UKCISA grants for pilot projects. URL: <https://www.ukcisa.org.uk/>.
24. Scholarships and financial support. URL: <https://study-uk.britishcouncil.org/options/scholarships-financial-support>.
25. Financial aid for studies. URL: <https://www.government.se/government-policy/education-and-research/the-swedish-financial-aid-system-for-studies/>.
26. Funding Systems and Their Effects on Higher Education Systems (National Study – Norway). URL: <https://www.oecd.org/norway/38308044.pdf>.
27. Про гранти Президента України для обдарованої молоді : Указ Президента України від 02.08.2000 № 945/2000. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/945/2000>.
28. Про Положення про гранти Президента України для випускників професійно-технічних навчальних закладів : Указ Президента України від 28.12.2004 № 1561/2004. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1561/2004>.
29. Про визначення розміру щорічних стипендій та грантів Президента України призерам і учасникам всеукраїнських конкурсів фахової майстерності серед учнів професійно-технічних навчальних закладів та їх випускникам : постанова Кабінету Міністрів України від 08.06.2005 № 436. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/436-2005-%D0%BF>.
30. 100 студентів та 35 аспірантів отримали стипендії Кабінету Міністрів. URL: <https://mon.gov.ua/ua/news/100-studentiv-ta-35-aspirantiv-otrimalistipendiyi-kabminu>.
31. Про призначення соціальних стипендій Верховної Ради України студентам закладів вищої освіти з числа дітей-сиріт та дітей з малозабезпечених сімей на 2018 рік. URL: <https://www.kmu.gov.ua/ua/npas/pro-priznachennya-socialnih-stipen>.

32. Уряд створив національний фонд досліджень, який даватиме гранти на науку з 2019 року. URL: <https://mon.gov.ua/ua/news/uryad-stvoriv-nacionalnij-fond-doslidzhen-yakij-davatime-granti-na-nauku-z-2019-roku>.

33. Про Національний фонд досліджень України : постанова Кабінету Міністрів України від 04.07.2018 № 528. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/528-2018-%D0%BF>.

34. Проведення щорічного загальноміського конкурсу на отримання грантів Київського міського голови у галузі освіти у 2017 році. URL: <http://don.kievcity.gov.ua/content/granty2017.html>.

35. Про запровадження щорічного загальноміського конкурсу на отримання грантів Київського міського голови у галузі освіти : розпорядження Київського міського голови від 16.08.2016 № 806. URL: <http://document.ua/pro-zaprovadzhennja-shorichnogo-zagalnomiskogo-konkursu-na-o-doc280178.html>.

Hanna Tereshchenko

ASSESSMENT OF THE ADVANTAGES AND DISADVANTAGES IN FINANCING OF HIGHER EDUCATION THROUGH THE LENDING MECHANISM AND STUDENT GRANTS

Abstract. *The article addresses the issue of assessing the advantages and disadvantages of financing higher education through the mechanism of lending and student grants. The foreign experience of lending for higher education, as well as the provision of grants, has been analyzed. It is concluded that the issue of tuition fees should be addressed differentially: in particular grants should be used as incentives for the most talented students; loans – as providing an opportunity to get higher education to anyone who is capable of it. Financial support for higher education cannot be limited to budget financing within the framework of a state order. Especially in the context of budget deficit it is expedient to diversify sources of financing, in particular through the mechanism of lending. At the same time, the reduction in the share of budget financing for higher education should not turn into uncontrolled commercialization of educational activities. Excessive commercialization of educational services can lead to the impossibility of obtaining higher education for a wide range of people. In our opinion, the development of mixed credit forms of payment for education is urgent, and the state must pursue an active stimulating policy. The actual lack of an effective lending mechanism for financing higher education in Ukraine is the actualization of the search for scientifically grounded ways of developing an education loan.*

Keywords: *higher education, budget financing, higher education lending, education grant.*